

ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

Дмитро Герцюк¹, Любов Нос²

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Туган-Барановського, 7, Львів, Україна, UA–79005*

¹*dmytro.hertsyuk@lnu.edu.ua;*

²*lyubov.nos@lnu.edu.ua*

Проаналізовано організацію освітнього процесу у закладах вищої освіти в умовах пандемії. Наголошено на актуальності використання дистанційної форми навчання, що функціонує на основі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій. На основі опрацювання науково-педагогічних джерел названо глобальні та національні тенденції розвитку дистанційної освіти в Україні за окремими ознаками. До глобальних тенденцій віднесено глобалізацію, інтеграцію, інтернаціоналізацію, інформатизацію. Національними тенденціями визначено оновлення нормативно-законодавчого забезпечення дистанційної освіти, регуляторної політики надання дистанційного навчання та освітніх послуг й практики забезпечення їх якості. Привернуто увагу до проблеми розвитку цифрових компетенцій педагогів, пошуку шляхів для формування й розвитку готовності педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих виконувати професійну діяльність в умовах дистанційного навчання.

Проведено аналіз нормативних документів, що регулюють дистанційне навчання. Описано результати польсько-українського дослідження на тему “Студенти в умовах пандемії COVID-19”, яке організував Інститут філософії та соціології Педагогічного університету з метою визначення особливостей дистанційного навчання в умовах пандемії COVID-19. Дослідження охопило 412 студентів факультету педагогічної освіти різних спеціальностей. В опитуванні відображено питання щодо оцінки дистанційного навчання та інструментів, які використовували викладачі. З’ясовано, що більшість науково-педагогічних працівників використовували Zoom, Viber та платформу MOODLE, яка відповідає усім основним критеріям, що висуваються до систем електронного навчання. У період карантину адміністрація Університету створила всі умови для використання цієї платформи.

Зроблено висновки про те, що варто передусім оновити нормативно-правове забезпечення дистанційного навчання, адаптувати практичні та семінарські заняття до умов онлайн навчання, підвищити рівень цифрової грамотності й готовності науково-педагогічних працівників до використання дистанційних технологій, забезпечити науково-методичний супровід для провадження освітнього процесу в умовах дистанційного навчання.

Ключові слова: дистанційне навчання, пандемія, цифрова грамотність, технологічна компетентність, інтернет-технології.

Постановка проблеми. Пандемія коронавірусу змінила освіту. Ніхто не був готовий до таких випробувань. І викладачі, і здобувачі освіти стикнулись з новими викликами. В Україні Постанова Кабінету Міністрів від 11 березня 2020 року № 211 “Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19” з 12 березня заборонила відвідування закладів освіти її здобувачами. За даними Статистичного інституту ЮНЕСКО 190 країн світу на загальнодержавному рівні закрили заклади освіти у зв’язку з пандемією COVID-19. Після запровадження карантину освіта потребувала кардинального переформатування. Потрібно було в короткий час знайти нові підходи для організації освітнього процесу. В таких умовах дистанційна форма освіти набула особливої актуальності.

Дистанційна форма здобуття освіти – це індивідуалізований процес здобуття освіти, що відбувається, головню, за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників освітнього процесу в спеціалізованому середовищі, що функціонує на основі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій [2].

Аналіз досліджень і публікацій засвідчує, що в Україні проблеми дистанційної освіти завжди були предметом наукових досліджень багатьох учених, таких як О. Аніщенко, О. Волярської, В. Бикова, Н. Муранової, Н. Морзе, О. Огієнко, К. Осадчої.

Зокрема, Н. Муранова та О. Волярська обґрунтували тенденції розвитку дистанційної освіти в Україні за окремими ознаками. До глобальних тенденцій, що поширюються у світовому масштабі, вони відносять глобалізацію, інтеграцію, інтернаціоналізацію, інформатизацію. Суто національними тенденціями, на їхню думку, є тенденції оновлення нормативно-законодавчого забезпечення дистанційної освіти, регуляторної політики надання дистанційного навчання та освітніх послуг й практики забезпечення їх якості [3].

На проблемі розвитку цифрових компетенцій педагогів акцентує увагу О. Аніщенко. Вона наголошує на нагальності розв’язання цієї проблеми, а також на необхідності пошуку шляхів для формування й розвитку готовності педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих виконувати професійну діяльність в умовах дистанційного навчання [1].

Мета статті – теоретично обґрунтувати тенденції розвитку дистанційної освіти та проаналізувати організацію дистанційного навчання в умовах пандемії на факультеті педагогічної освіти.

Пандемія коронавірусу змусила всіх учасників освітнього процесу стати активними учасниками дистанційного навчання. Заклади вищої освіти мали самостійно обрати оптимальні варіанти для його організації.

Нормативною базою послугувало “Положення про дистанційне навчання”, затверджене наказом МОН України № 466 від 25.04.2013 р. Відповідно до цього Положення у закладах вищої освіти освітній процес за дистанційною формою навчання “здійснюється у таких формах: самостійна робота; навчальні заняття; практична підготовка; контрольні заходи. Основними видами навчальних занять є: лекція, семінар, практичні заняття, лабораторні заняття, консультації та інші. Отримання навчальних матеріалів, спілкування між суб’єктами дистанційного навчання під час навчальних занять, що проводяться дистанційно, забезпечується передачею відео-, аудіо-, графічної та текстової інформації у синхронному або асинхронному режимі” [5].

У процесі дистанційного навчання важливим аспектом є забезпечення контролю засвоєння здобувачами вищої освіти навчального матеріалу. Міністерство освіти і науки України розробило Рекомендації щодо організації поточного, семестрового контролю та атестації здобувачів освіти із застосуванням дистанційних технологій з метою методичної підтримки закладів освіти з питань організації оцінювання результатів навчання студентів із застосуванням інтернет-технологій, засобів телефонного зв’язку в дистанційному режимі. МОН рекомендувало здійснювати дистанційну комунікацію учасників освітнього процесу через засоби комунікації, вбудовані до системи управління навчанням (LMS), електронну пошту, месенджери (Viber, Telegram та ін.), відеоконференції (MS Teams, ZOOM, Google Meet, Skype та ін.), форуми, чати тощо. Рекомендовано використання закладом освіти єдиної LMS та єдиного інструменту комунікацій, закріпленого нормативними документами закладу [6].

У цьому документі наголошено на важливості дотримання певних вимог у процесі проведення контрольних заходів: авторизований доступ до інформаційно-комунікаційних інструментів організації дистанційного навчання; можливість визначення часу початку і завершення доступу, тривалості виконання завдань; об’єктивність критеріїв перевірки результатів виконання з активним використанням автоматизованих засобів оцінювання знань; варіативність формування завдань контрольних заходів із використанням алгоритмів випадкового вибору запитань. Для проведення поточного контролю з використанням дистанційних технологій пропонується використання різних типів завдань, таких як: автоматизовані тести для контролю та самоконтролю навчальних досягнень здобувачів освіти; різнорівневі індивідуальні та групові завдання (звіт, презентація, проєкт, відеозапис тощо) з наданням зворотного зв’язку про результати перевірки навчальних досягнень здобувачів освіти за матеріалом, який вивчають; оцінювання викладачем взаємодії та комунікації між здобувачами освіти в асинхронному та синхронному режимах за допомогою чату, форуму, опитування, анкетування тощо; взаємне оцінювання виконання завдань

здобувачами освіти стосовно одне одного; оцінювання викладачем результатів виконання здобувачами освіти групових завдань з використанням глосаріїв, вікі, баз даних навчальних дисциплін; завдання, що потребують розгорнутої, творчої відповіді (наприклад, кейси); завдання, форма яких адаптована до виконання засобами LMS, та інші інструменти [6].

Важливо зазначити, що у Рекомендаціях чітко прописано про необхідність забезпечення ідентифікації особи здобувачів освіти під час проведення семестрового контролю у формі екзамену за затвердженим розкладом екзаменаційної сесії (важливо для завдань, які виконують в усній формі).

З урахуванням методичних рекомендацій Міністерства освіти і науки України щодо організації поточного, семестрового контролю та атестації здобувачів освіти із застосуванням дистанційних технологій та на основі внутрішніх нормативних документів Вчена рада Університету затвердила “Тимчасовий порядок організації та проведення заліково-екзаменаційної сесії і атестації здобувачів вищої освіти із застосуванням дистанційних технологій у Львівському національному університеті імені Івана Франка” (введений в дію наказом Ректора (№ О-42 від 20.05.2020 р.) [8].

Тимчасовий порядок регламентував організацію та проведення заліково-екзаменаційної сесії і атестації здобувачів вищої освіти із застосуванням дистанційних технологій виконувати дистанційно (у синхронному режимі), з використанням засобів комунікацій та платформ дистанційного навчання із забезпеченням надійної автентифікації здобувачів. Семестрові заліки та екзамени, підсумкову атестацію та захист кваліфікаційних робіт проводити згідно із розкладом дистанційно, з використанням засобів комунікацій та платформ дистанційного навчання. Реєстрацію та ідентифікацію особи здобувача проводити з використанням особистої електронної скриньки студента [8].

Факультет педагогічної освіти в рамках співпраці між Львівським національним університетом імені Івана Франка та Педагогічним університетом у Кракові був співорганізатором польсько-українського дослідження на тему “Студенти в умовах пандемії COVID-19”, яке організував Інститут філософії та соціології Педагогічного університету з метою визначення особливостей дистанційного навчання в умовах пандемії COVID-19 та впливу загрози пандемії коронавірусу на адаптаційні процеси в життєдіяльності студентської молоді. Для опитування використано Інтернет-опитування SAWI. Дослідженням охоплено 412 студентів факультету різних спеціальностей.

Оцінюючи дистанційне навчання (рис.1), більшість студентів факультету 43% (175) стверджувала, що навчатися їм так гірше, порівняно зі звичною формою навчання. Майже третина респондентів 32% (133)

підтримувала думку про те, що навчатися їм так само, порівняно зі звичною формою навчання. Водночас 25% (101) наголошували на тому, що навчатися їм так краще.

Рис. 1. Як Ви оцінюєте дистанційне навчання?

Результати дослідження окремо по спеціальностях (рис. 2) засвідчували, що здобувачі освіти, головню, оцінюють таку форму навчання добре (37,47) та задовільно (37,47). 38 респондентів (9,25%) вважають, що воно було дуже добре організовано на їхній спеціальності. Проте серед досліджуваної частини студентів є такі, які показують негативний результат, оцінивши таку форму навчання на “погано” (11,68%) та “дуже погано” (3,89%).

Такі результати є свідченням того, що в умовах пандемії дистанційне навчання – це той єдиний вихід, який уможливив надавати освітні послуги. Науково-педагогічні працівники факультету мобілізували усі свої зусилля на створення умов для продовження освітнього процесу. Водночас, незважаючи на широке використання on-line технологій, потрібно розробляти організаційно-методичні підходи для вдосконалення технологічної компетентності викладачів та забезпечення високої якості дистанційної освіти.

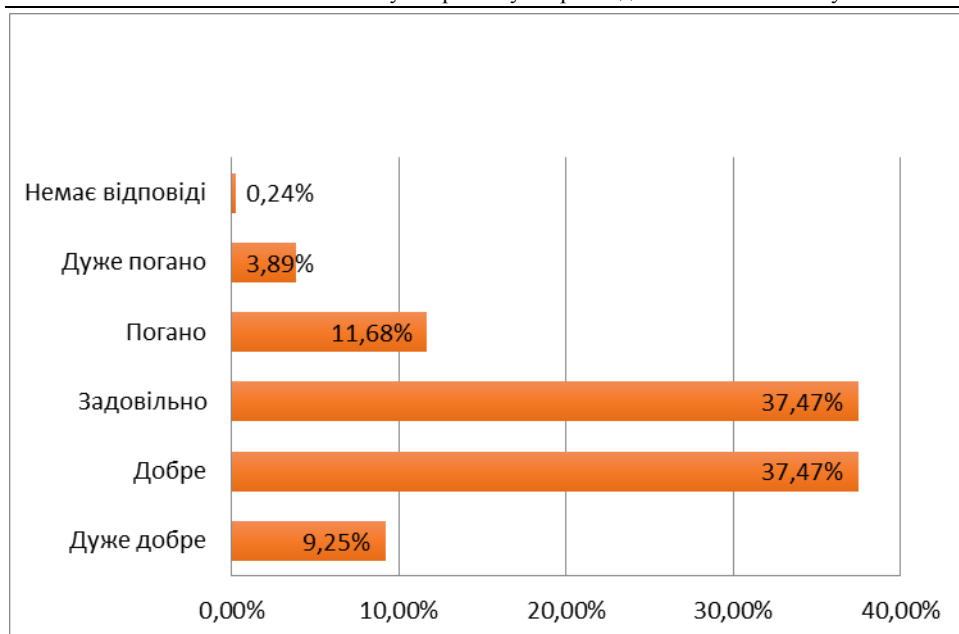

Рис. 2. Як Ви оцінюєте дистанційне навчання, яке проводиться на Вашій спеціальності?

Питання про те, в який спосіб викладачі реалізовували дистанційне навчання, також відображено в опитуванні. Найбільш поширеними формами навчання серед викладачів є проведення онлайн-заняття за допомогою програм для онлайн-конференцій, наприклад, Microsoft Teams, Zoom, що становить 71,05%, та надсилання конкретних завдань студентам для опрацювання (конкретний обсяг із зазначенням сторінок з підручника, інших публікацій), що становить 62,77%. Досить поширеною формою забезпечення процесу дистанційного навчання є надання доступу до підготовлених викладачами навчальних матеріалів (презентації, лекційні матеріали) – 56,2%, тобто такий варіант застосовують викладачі серед більшої половини опитаних студентів. Дещо менш поширеним явищем серед викладачів є надання консультацій по телефону, електронній пошті, месенджеру чи за допомогою інших засобів – лише 36,5%. Решта із запропонованих варіантів не перевищують і 18%, що дає змогу зробити висновок про низький рівень застосування викладачами таких форм навчання: надання матеріалів з відкритих інформаційних ресурсів (монографії, статті, інші джерела) – 17,52%; надсилання записаних аудіоматеріалів з лекціями та матеріалами до практичних занять – 15,33%; надсилання підготовлених відеоматеріалів, у яких пояснюють теми навчального курсу, – 11,19%; інші способи проведення дистанційного навчання – 2,92%.

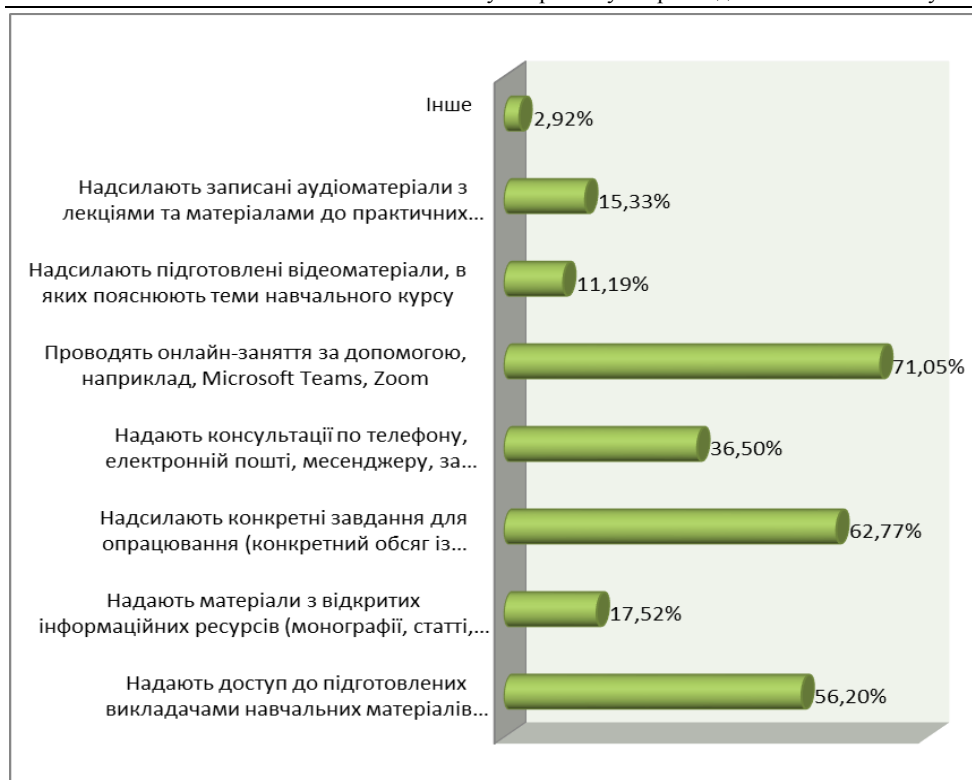

Рис. 3. У який спосіб викладачі на Вашій спеціальності реалізували дистанційне навчання?

У нашому дослідженні важливо було визначити, які інструменти використовують викладачі для організації дистанційного навчання (рис. 4). В анкеті студентам був запропонований перелік різних платформ. Вони стверджували, що активна взаємодія з викладачами відбувалася через Zoom (89,78%), широко використовувався Viber (56,20%) та Moodle (55,96%). Користувався популярністю й Google (Google classroom, Google Hangouts, Google Meet) – 41,61%. Добре зарекомендували себе традиційні засоби Інтернет-зв'язку Skype (36,25%) та Telegram (25,06%). Починали налагоджувати роботу викладачі на платформі Microsoft Teams – 17,76%. Зручним для оптимальної взаємодії студенти вважали Messenger – 8,03%.

Серед соціальних мереж викладачі надавали перевагу застосуванню Facebook (1,70%). Дещо менше використовували такі засоби зв'язку, як Cisco Webex – 0,24%; WhatsApp – 0,24%, TeamSpeak – 0,49%. 2,19% респондентів зазначали, що викладачі використовували й інші інструменти для проведення дистанційного навчання.

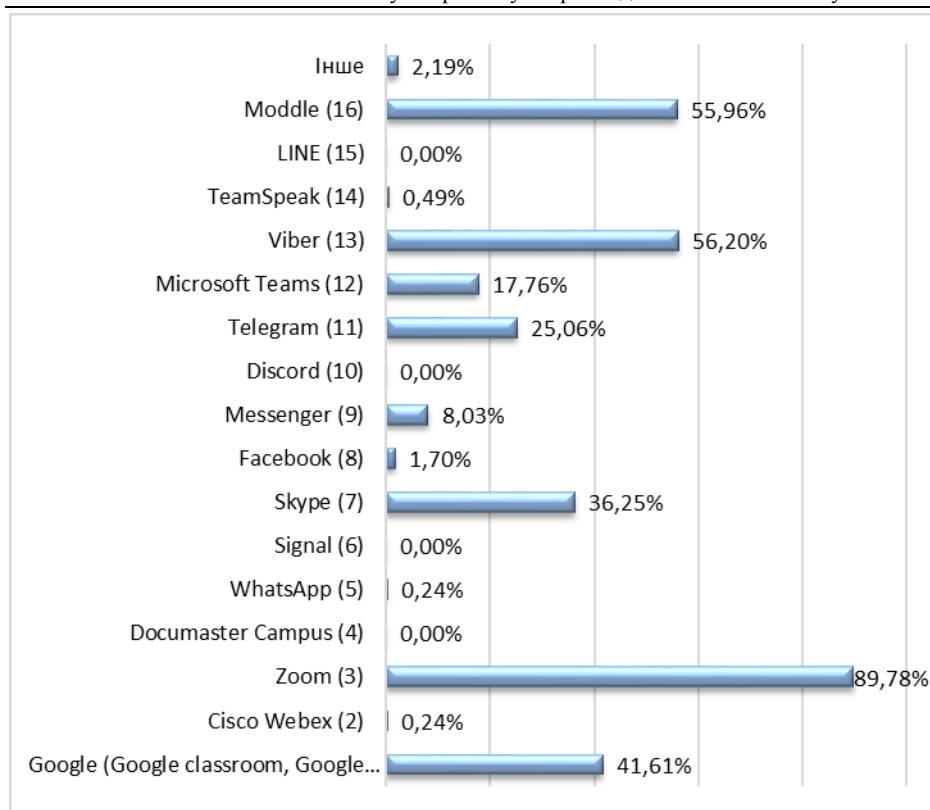

Рис. 4. Які інструменти використовують Ваші викладачі для здійснення дистанційного навчання?

Як бачимо з рис. 4, значна кількість викладачів використовувала платформу MOODLE (Modular Object Oriented Distance Learning Environment) – систему управління навчальним контентом (LCMS – Learning Content Management Systems). Адміністрація нашого Університету для організації освітнього процесу в умовах карантину створила всі умови для використання цієї платформи.

Система Moodle відповідає всім основним критеріям, що висуваються до систем електронного навчання, зокрема таким як: *функціональність, надійність, стабільність, відсутність обмежень* за кількістю ліцензій на слухачів (студентів), *модульність* – наявність у навчальних курсах набору блоків матеріалу, які можуть бути використані в інших курсах; *наявність вбудованих засобів розробки та редагування навчального контенту*, інтеграції різноманітних освітніх матеріалів різного призначення; *наявність системи перевірки та оцінювання знань слухачів у режимі онлайн* (тести,

завдання, онтроль активності на форумах); *зручність і простота використання* [7].

У період карантину науково-педагогічні працівники нашого факультету мали можливість ефективно застосовувати всі можливості цієї платформи: розміщувати навчально-методичні матеріали (тексти лекцій, методичні рекомендації до виконання практичних/семінарських занять, завдання до самостійних робіт, посібники, довідники, презентації; структурувати навчальний матеріал; розробляти свої авторські курси, постійно оновлювати та додавати матеріали до них; формувати і використовувати різні типи тестів; проводити перевірку засвоєння матеріалу студентами; вести журнал успішності, відвідування та активності студентів; отримувати звіт щодо проходження студентами курсу.

Оцінюючи позитивні сторони дистанційного навчання (рис. 5), студенти передусім відмічали, що не потрібно витрачати час на доїзд до закладу освіти – 70,80% (291); можливість перебувати вдома і навчатися у комфортних умовах – 64,72% (266). Велика кількість – 50,61% (208) – наголошувала на можливості мати більше вільного часу для себе; більше часу на самостійний розвиток своїх інтересів і захоплень – 38,93% (160). Окрема категорія студентів – 46,47% (191) – зазначала, що могли навчатися, коли мають до цього бажання. Багато студентів – 36,50% (150) – до позитивного відносили можливість виділити час на спілкування з родиною, друзями. Серед опитаних студентів були такі, які позитивно оцінювали той факт, що ніхто їх не відволікав і вони могли зосередитися на виконанні завдань – 25,55% (105); більш охоче навчатися самостійно – 13,14% (54). Були студенти 25,06% (103), які, очевидно, в процесі аудиторного навчання відчували певний дискомфорт, а тому дистанційне навчання зменшувало цей стрес, зокрема, що не було усних відповідей – 10,95% (45). До позитивних моментів окрема частина респондентів – 18,49% (76) – відносила можливість користуватися допомогою інших осіб, коли є проблеми в навчанні; зовсім незначна кількість здобувачів освіти – 1,70% (7) – мали ще інші відповіді, про які вони не зазначали.

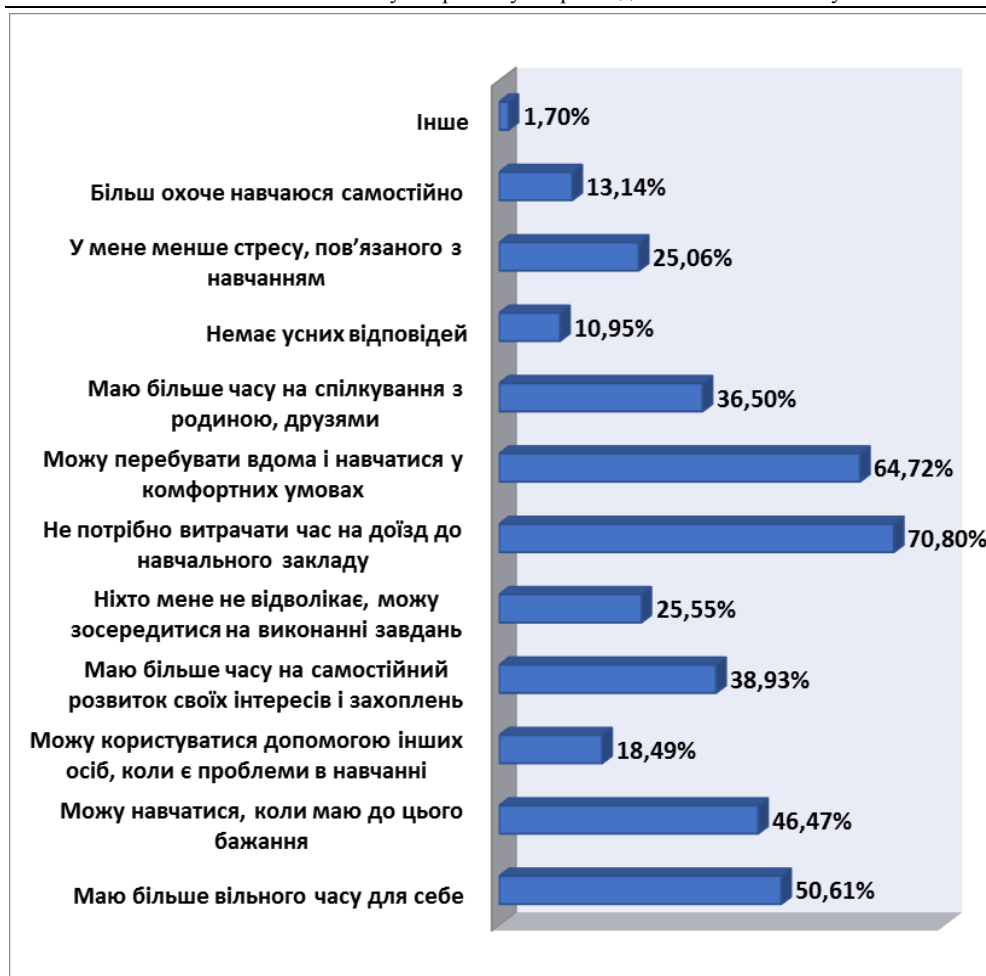

Рис. 5. Які, на Вашу думку, позитивні сторони дистанційного навчання?

В анкеті студентам також було запропоновано визначити негативні сторони дистанційного навчання (рис. 6). Більшість респондентів, а саме 62,77% (258), вважала, що викладачі надсилали занадто багато завдань для опрацювання. Значній кількості студентів – 58,64% (241) – не вистачало можливості отримання пояснень від викладачів. Турбувало студентів і те, що навчальний матеріал потрібно самостійно опрацювати – 38,44% (158). Не вистачало безпосереднього контакту з однолітками – 35,28% (145) та спільного навчання безпосередньо з ними – 30,66% (126). Однакова кількість опитаних – 31,87% (131) – наголошувала, що їм не вистачало безпосереднього контакту з викладачами і що брак інформації від викладачів не сприяв їхньому поступу в навчанні.

Насторожує той факт, що 24,82% (102) студентів уважали, що дистанційне навчання призводить до зниження рівня знань. Окремі когорти студентів в умовах дистанційного навчання не вистачало натхнення до навчання – 21,65% (89). Мали свою думку про негативні сторони дистанційного навчання семеро студентів, що становить 1,70 %, проте вони її не озвучували.

Рис. 6. Які, на Вашу думку, негативні сторони дистанційного навчання?

Отже, серед недоліків дистанційного навчання вбачаємо передусім проблему наведення безпосереднього контакту студентів з викладачами для можливості отримання пояснень від них. Очевидно, що багатьом здобувачам освіти важливо почути інформацію в комунікації з викладачем. Не виправдовує себе бажання науково-педагогічних працівників підготувати якомога більше завдань. На нашу думку, вони повинні бути цікавими, логічно структурованими та нескладними для самостійного виконання.

Отже, можемо зробити висновок, що пандемія внесла свої корективи в систему освіти, зокрема в організацію освітнього процесу. Ніхто не може передбачити, скільки часу триватимуть карантинні обмеження, тому варто передусім оновити нормативно-правове забезпечення дистанційного навчання.

Потребують адаптації практичні та семінарські заняття до умов онлайн навчання, підвищення рівня цифрової грамотності й готовності науково-педагогічних працівників до використання дистанційних технологій; забезпечення науково-методичного супроводу провадити освітній процес в умовах дистанційного навчання та високого рівня відповідальності всіх його учасників.

---

1. Аніщенко О. В. Цифрові компетенції педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих: рекомендації щодо розвитку в умовах нестабільності / Муранова Н. П., Волярська О. С. // Дистанційна освіта в Україні: інноваційні, нормативно-правові, педагогічні аспекти: зб. наук. праць матеріалів I Всеукр. наук.-практ. конф., 16 червня 2020 р., м. Київ ; Національний авіаційний університет / наук. ред. Н. П. Муранова. Київ : НАУ, 2020. С. 10–12.

2. Закон України “Про вищу освіту” [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

3. Муранова Н. П. Тенденції розвитку дистанційної освіти в Україні / Муранова Н. П., Волярська О. С. // Дистанційна освіта в Україні: інноваційні, нормативно-правові, педагогічні аспекти: зб. наук. праць матеріалів I Всеукр. наук.-практ. конф., 16 червня 2020 р., м. Київ ; Національний авіаційний університет / наук. ред. Н. П. Муранова. Київ : НАУ, 2020. С. 94–96.

4. Положення про дистанційне навчання // Наказ МОН України № 466 від 25.04.2013 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text>

5. Рекомендації щодо організації поточного, семестрового контролю та атестації здобувачів освіти із застосуванням дистанційних технологій [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-organizaciyi-potochnogo-semestrovogo-kontrolyu-ta-atestaciyi-zdobuvachiv-osviti-iz-zastosuvannyam-distancijnih-tehnologij>

6. Система електронного навчання ВНЗ на базі MOODLE : методич. посібник / Ю. В. Триус, І. В. Герасименко, В. М. Франчук; / за ред. Ю. В. Триуса. Черкаси. 220 с.

7. Тимчасовий порядок організації та проведення заліково-екзаменаційної сесії і атестації здобувачів вищої освіти із застосуванням дистанційних технологій у Львівському національному університеті імені Івана Франка [Електронний ресурс]. Режим доступу : https://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/05/reg_online-exams.pdf

Стаття: надійшла до редколегії 29.08.2021

доопрацьована 11.09.2021

прийнята до друку 15.09.2021

ORGANIZATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN TERMS OF PANDEMIC**Dmytro Hertsyuk¹, Liubov Nos²***Ivan Franko National University of Lviv,
Tuhan-Baranovskoho Str., 7, Lviv, Ukraine, UA-79005*¹*dmytro.hertsyuk@lnu.edu.ua;*²*lyubov.nos@lnu.edu.ua*

The organization of the educational process in higher education institutions in a pandemic is analyzed. It is focused on the relevance of using distance learning. It operates on the basis of modern psychological, pedagogical and information and communication technologies. Based on the researches of scientific and pedagogical sources, global and national trends in the development of distance education in Ukraine are named according to certain features. Global trends include globalization, integration, internationalization, informatization. National trends identify the renewal of regulatory and legislative support for distance education, regulatory policy for the provision of distance learning and educational services and practices for ensuring their quality. Attention is drawn to the problem of teachers' digital competencies development, finding ways to form and develop the readiness of teaching staff in the field of adult education to carry out professional activities in terms of distance learning.

The analysis of normative documents regulating distance learning is carried out. The results of the Polish-Ukrainian study on "Students in the terms of the COVID-19", organized by the Institute of Philosophy and Sociology of the Pedagogical University to determine the features of distance learning in the terms of COVID-19 pandemic is described. The study covered 412 various specialties students of the Faculty of Pedagogical Education. The survey reflected the issue of distance learning assessment and the tools used by teachers. It was found that the most teaching staff used Zoom, Viber and the MOODLE platform, which meets all the basic criteria for e-learning systems. During the quarantine period, the University administration created all the conditions for the use of this platform.

It is concluded that it is necessary to update the legal framework for distance learning, to adapt practical and seminar classes to the conditions of online learning, to increase the level of digital literacy and readiness teaching staff to use distance technology, to provide scientific and methodological support for the educational process in terms of distance learning.

Keywords: distance learning, pandemic, digital literacy, technological competence, Internet technologies.